

2014 január Hónapló

Végel László: A vörös Isztriától a néma Örs vezér teréig

Szocializmus a kispadon, ez volt az idei pólai könyvvásár egyik központi programja. Isztria a mai Horvátország legfejlettebb, legnyugatiasabb része. Franjo Tudjman, a horvát nacionalista pártvezér hatalma teljében sem nyert az isztriai választásokon. A félsziget városaiban nem keresztelték át a Tito utcákat és tereket. Nem rombolták le a partizánemlékműveket. Nincsenek etnikai incidensek. Jártam több városkában is, az olasz nyelvű várostáblákat nem mázolta át senki. Ezek után a jobboldali horvát politikusok „vörös Isztriáról” és „vörös Fiuméről” beszélnek. Nemcsak a megyében vezető szerepet játszó regionális pártokat bélyegzik meg ezzel, hanem a fiatalok körében terjedő újbaldali mozgalmakat is, amelyek képviselői Badiout olvassák, kíváncsiak, és nem engedik, hogy a vadkapitalizmus megsemmisítse a közelmúlt emlékeit. A gúnyos megjegyzés természetesen azokat a választópolgárokat illeti, akik rendre baloldalinak nevezik magukat. Magyarországtól eltérően ugyanis Isztriában és Zágrábban vagy éppen Szlovéniában egyre inkább erősödnek a baloldali ifjúsági mozgalmak. A legnagyobb meglepetésre Belgrádban is szaporodnak a „baloldali körök”. Marxot újra emlegetik, persze nem a tegnapi főfoglalkozású marxisták, azoknak java része ugyanis antikommunista lett, hanem a fiatal társadalomtudósok és írók. Magyarországra ez nem jellemző, részben azért, mert Magyarországon nem volt 1968, amire ezek a mozgalmak visszautalnának, másrészt Magyarországon az ellenzékiesség főleg az Orbán-ellenességben merül ki. Ez bizony kevés! Ez ellenzéki pártok részéről talán érthető, de komolyabb fordulatra lenne szükség. A vajdasági magyar szellemi életben, meglepő módon, néhány magányos értelmiségi kivételével még a '68-as emlékek is feledésbe merültek, úgy látszik, hogy ettől is megtisztították az emlékezetet. A vajdasági magyar irodalmi életben viszont teljesen kihalt a kritikai gondolkodás, Orbánt is csak jobbról bírálják, úgyhogy számomra felüdülés volt az isztriai könyvheti kirándulás.

Találkoztam a Vajdaságból elszármazott magyarokkal is, akik otthon érzik magukat Isztriában, és nem szándékoznak visszatérni szülőföldjükre. Azt mondják, itt nem tesznek nemzeti alapon különbséget a polgárok között. Sokszor hallom a vélekedést, hogy a baloldalnak nincs érzéke a nemzeti kérdések és a nemzeti kisebbségek iránt, Isztria a legjobb példa, hogy ezt sem lehet általánosítani. Egyes horvát jobboldali pártok referendumot terveznek arról, hogy a kisebbségi nyelvek csak azokon a településeken lehetnek hivatalos használatban, ahol a kisebbségek a lakosságnak legalább ötven százalékát teszik ki. A szerb nyelv hivatalos használatáról van szó, de ha a népszavazáson győz ez a javaslat, akkor sem a magyar, sem az olasz nem számíthat hivatalos nyelvnek. Horvátországban baloldali párt van hatalmon, amely szerint az emberi jogok kérdésében nem lehet népszavazást tartani, míg a jobboldal egyre hangosabban követeli azt. A magyar kormányzati körök nyilvánosan nem kommentálják a népszavazási kezdeményezést, ám el tudom képzelni, hogy mi történne, ha ilyesmit Szerbiában, Szlovákiában vagy Romániában javasolnának.

Vagy a horvátországi magyarok többé nem fontosak?

A „vörös Isztriában”, mondják a helybeliek, ennek a kezdeményezésnek nincs keletje. Az isztriai baloldal ebben rendíthetetlen.

Az isztriai harmonikus együttélést több szociológus azzal magyarázza, hogy ez a térség sohasem volt közvetlen kapcsolatban a pravoszláv többségű térségekkel, ezért a kollektívizmus nem eresztett gyökeret a helybeli katolikusok között.

A magyarokkal való beszélgetés közben szóba jött a magyar állampolgárság is. Tudnak róla, a horvát törvények nem akadályozzák. Tisztelik, szeretik Magyarországot, de miután Horvátország EU-tag lett, nem tartják ezt elsősorú fontosságúnak. Nem nyilatkoznak sem ellene, sem mellette, tudomásul veszik, egyesek kérelmezni is fogják, mások nem, ám bármelyik változat mellett döntenek, nem tartják olyan különleges eseménynek, mint a Vajdaságban. Sokkal többet beszélnek a délszláv háborúról, amely elől sokan Isztriába menekültek, sokan pedig a Vajdaságban maradt rokonaik sorsán aggódnak. A legdrámaibb azonban Lőcsei József története. Őt a horvát-szerb háború ideje alatt besorozták a horvát hadseregbe. Egysége Eszék környékén táborozott, ahol arról értesült, hogy öccsét Milošević a baranyai frontra küldte. Lőcsei József álmatlan éjszakákat élt át, s végül kérte a horvát katonai parancsnokságot, hogy mentse fel a katonai szolgálat alól, mert attól tart, hogy az öccsével kerül szembe. Félt, hogy ez az állásába fog kerülni, de nem úgy történt. Felmentették, az umagi civil szolgálatba helyezték.

Nem következett be a legrosszabb, hogy a délszláv háborúban testvér a testvérré emeljen fegyvert, de az viszont megtörtént, hogy a baranyai réteken magyar a magyarral nézett farkasszemet. Tudjman is Milošević is előszeretettel küldte a magyarokat az élvonalba. Csak ott történt ilyesmi?, vetődik fel bennem a kérdés, amikor egy másik isztriai magyar – Pulában él és Triesztben dolgozik –, aki csak olasz és szlovén újságokat olvas, rám kérdez: igaz-e, hogy Magyarországon hideg polgárháború folyik. Egy olasz újságban olvasta. A fejemet csóválom, nem kívántam elkedvetleníteni, ezért csak azt válaszoltam, a pártok harcolnak egymással a választások előtt. Tudom, hogy nem mondtam igazat, azért, mert nem akartam neki fájdalmat okozni. Mindig is rokonszenveztem ezekkel az apró magyar szórványokkal, amelyek a tenger partjaitól távoli szigetekre emlékeztetnek. Ezek a szigetlakók a mondat közben hirtelen megállnak, keresnek egy szót, amit nem szabad elfelejteni. Így jártam én is a trieszti magyarral. Nem a pártokról van immár szó, kellett volna mondanom, hanem sokkal mélyebb dolgokról, a magyar társadalom hajszálgyökereiről, így kellett volna folytatnom, de biztos vagyok benne, hogy ezen a ponton megakadtam volna, mert nem találtam volna meg azt a szót, amelyet semmiképpen sem szabad elfelejtenem.

A pólai könyvvásáron Miljenko Jergović, ismert horvát író méltatta a könyvemet. A regényekre és a Hontalan esszékre tér ki, s elmondja, hogy ezek a művek a magyar irodalomhoz sorolhatók, de van bennük némi többletkötődés, hiszen kifejezik a balkáni világot is. Ezzel kapcsolatban érdekes vita alakult ki. A végén egy a magyarországi viszonyokat jól ismerő horvát újságíró szólalt fel, s megjegyezte, hogy mi sem természetesebb, mint az, hogy azt vallom, miszerint a magyar irodalomhoz és kultúrához tartozom, de vajon ezt vallja-e a magyar kultúra?

Életemben először intéztek hozzám ilyen kérdést, s az első pillanatban nem értettem, miről van szó. Kértem, hogy bővítsen ki a kérdést. A hölgy erre töviről-hegyire kifejtette, miről kérdezett. Kiderült, hogy eléggé tájékozott a magyar irodalmi és kulturális életben, nagyra is értékeli a magyar kultúrát, s csodálkozik is azon, hogy egy kis nép ennyi tehetséget adott Európának. Azt is tudja, hogy Trianon után több millió magyar került idegen fennhatóság alá, s arról is van tudomása, hogy a magyar kisebbségekben létezik valamiféle kulturális élet. Hogy az milyen, abba nincs alaposabb betekintése, de azt hallotta, hogy a néhai Jugoszláviában, illetve a

Vajdaságban, egykor létezett magyar könyvkiadás, sőt folyóirat is napvilágot látott. Az elmúlt húsz évben azonban számos európai kulturális rendezvényen járt, magyar rendezvényeket is megtekintett, de soha nem találkozott még azzal, hogy ezeken a kisebbségek is szerepeltek volna. Mondja meg kérem, hogy maguk mik. Megtűrt, szegény rokonok?

Tompítani akartam a kérdés élet, emlékeztettem a nyolcvanas évek magyar demokratikus ellenzékére, arra, hogy akkor milyen fontos volt az összetartozás érzése, hogy milyen nagy figyelemmel követték a kisebbségek irodalmi életét a jelentős magyar írók, Illyés Gyula, Mészöly Miklós, Konrád György, Esterházy Péter és még sokan mások. Beszéltem Iliá Mihályról, a szegedi egyetemi tanárról, aki hiteles kommunikációs központot teremtett az egész magyar irodalmon belül. Beszéltem a tanítványairól, akik folytatják azt, amit ő elkezdett. Lehet, hogy az vezetni félre, magyaráztam, hogy jelenleg a budapestiek annyira el vannak foglalva a budapestiekkel, hogy sokszor úgy tűnik, rajtuk kívül nincs is élet. A magyar főváros túlságosan nagy ahhoz, hogy egy kis ország fővárosa legyen, és túlságosan kicsiny ahhoz, hogy egy többközpontú európai nagyváros lehessen. Úgy látszik, Budapestnek megvan a saját „Trianon tragédiája”, még akkor is, ha nem hajlandó tudomást venni róla. Gyáni Gábor megfigyelése pontosnak mondható: „Trianon közvetett hatása volt, hogy fokozottan Budapestre korlátozódott a modern polgári alapú és liberális beállítású társadalom és közvélemény”, aminek sajnálatos következményeként megszületett a „gettóba zárt modernitás”. A nyolcvanas években úgy tűnt, hogy a magyar demokratikus ellenzék értelmiségi rétege kitört a zártságból, az írók sokkal előbb, mint a politikusok, kelet-közép-európai kontextusban vizsgálták önmagukat, amibe beletartozott a magyar kisebbségi irodalmak újszerű megközelítése is. A mai „kétpólus” azonban erre jellegéből kifolyólag képtelen.

Jó hallani, válaszolta a nő, de ezek mégis személyes kapcsolatok, ő pedig arról beszélt, amit az intézmények mutatnak fel.

Pár nap múlva Újvidéken át Budapestre utaztam. Eszembe jutott a kérdés. Megtűrt, szegény rokonok vagyunk-e? Kitekintek a Budapest felé tartó vonat ablakán, a sűrű alföldi köd elrejtí előlem a tájat, én pedig elképzelem a távoli magyar településeket. Határon túliként évtizedeken át minden magyarországi utam Budapestre vezetett. Bizonyára nem tévedek, hogy a többi kisebbségi író is ezt mondaná. Nem véletlenül, hiszen a magyar szellemi életben Budapesten kívül majdnem hogy nincs szellemi élet. Ha feltűnik egy-egy vidéki tehetség, az első sikerei után máris csomagolja a holmiját. Érthető: ha nem így cselekszik, akkor sokkal nehezebben érvényesül. Mindezzel tisztában vagyok, ám engem mégis furdal a kíváncsiság: milyen a vidéki Magyarország? Jó lenne hónapokon át sétálni a miskolci főutcán, üldögni egy debreceni kávézóban, s figyelni egy határváros, például Vác mindennapi életét. Sopronba egyszer életemben szeretnék még eljutni. Kőszeg régi úti céljaim közé tartozik. Ezekben a városokban talán könnyebben megismerkedhetnék az egyszerű emberekkel, hallgatnám őket, fürkészném titkaikat, mert szeretném tudni, miről kívánnak beszélni, és miről nem. Mitől félnek a magyarok? Mire vágyakoznak? Hogyan beszélnek akkor, amikor nem a televízióknak nyilatkoznak? Sajnos erre nincs alkalmam, s talán azért, hogy némileg kárpótoljam magam, Budapesten fedeztem fel néhány olyan teret, ahol könnyebben szóba elegyedhetek az egyszerű emberekkel. Ilyen a Moszkva tér vagy a Liszt Ferenc tér. Kedvenc helyem mégis az Örs vezér tere, ahol hallgattam a taxisofőrök, a hordárok, az egyszerű melósok eszmecseréjét. A választások végeredményéről, mondhatom, hogy az Örs vezér terén pontosabban tájékozódtam, mint a közvélemény-kutatók elemzéseiből. Most is oda vitt az utam. Ez előző este Angela Merkel azt nyilatkozta, hogy országának nagy erőfeszítéseket kell tennie, hogy legyűrje az újabb válsághullámot, majd az M1 tévén értesültem a magyar optimista jövőről. Magyarország megbirkózott a válsággal. Az Örs vezér terén nem beszéltek se derülátóan, se borúlátóan. A választásokról szó sem esett, a hideg szélben az emberek behúzták a nyakukat, bizalmatlanul méregették egymást, legfeljebb az időjárásról mondtak pár szót, főleg a közelgő szibériai tétről.

Nem ilyenek ismertem meg az Örs vezér terét. Ott mindig hangosan politizáltak, esetleg káromkodtak is hozzá. Furcsállottam, nem értettem, mi történt, de valami történt Magyarországon, amiről nem tudok. Végül az egyik forralt bort iszogató embernek elárultam, hogy Újvidéken egy fokkal melegebb van. A férfi végigmért. Szóval maga is külhoni magyar, aki le akar szavazni bennünket, mordult fel. Ah, gondoltam, az illető biztosan szocialista. De amint kiderült, azokkal sem rokonszenvez. Csurka István a példaképe. Ember volt a talpán, mondta, a többi csak politikus. Hm, az régen volt, igaz sem volt, szólt közbe egy férfi. Megállt előttünk, mintha akart volna még valamit mondani, de aztán legyintett, és ment tovább.

Soha még nem voltam ilyen magányos az Örs vezér terén, mint ezúttal. Semmit sem tudtam meg Magyarországról. Ám mondhatnám azt is, hogy mindenről értesültem.

Kapcsolódó írások:

1. **Végel László: Az újvidéki pályaudvar és a budapesti Örs vezér tere között** Végel László: Az újvidéki pályaudvar és a budapesti Örs...
2. **Végel László: Történetek – útközben** Még soha sem jártam Dél-Tirolban, ezért szívesen fogadtam a meghívást,...
3. **Végel László: Közép-európai eszkimók** Végel László Közép-európai eszkimók A Savigny platzi S-Bahn peronján...
4. **Végel László: A Magyar Nárcisz** Végel László A Magyar Nárcisz Angolul jelent meg a...
5. **Végel László: A pártokráciától az apátiáig** Az elmúlt tíz évben Szerbiát leginkább a nagyhatalmak iránti viszony...

Cimkék: **Végel László**